

Kuidas Johannes Käis koolis käis

Johannes Käis on Eesti mõtte-
loo sarjas üks kolmest autorist,
kelle märksõnaks on pedagoogika.
Teised kaks on Juhan Kunder ja
Peeter Põld.

Natuke üllatav küll, kui mõelda,
kui suur on eestlaste elus olnud kooli
ja hariduse, õppimise ja õpetamise
täendus. Lühikese ajaga maarahvast
eurooplasteks (euroopliku harituse
ja kultuuriga rahvaks). Oleme olnud
usinat õppima, aga ju meil on siis
jätkunud ka häid õpetajaid.

Kes oli Johannes Käis?

Küsimus ei ole mõeldud retoorilisena.
Niiviisi küsivad seda raamatut
silmaates paljud tänased eestlased.

Üks mõeldav vastus: Käis on "Eesti
mõtteloo" autor(eid). Neid on praeguseks
poolteistsada teada. Usutavasti see arv
kasvab, eeskätt juurdetulijate läbi,
kes ei ole veel nähtaval. Aga olgu või
kakssada, tunnustus on sel-

**Johannes Käis. Kooli—raamat.
Eesti mõttelugu 10.
Koostaja Ferdinand Eisen.
Tartu, Ilmamaa 1996.**

lesse seltskonda kuulumine niikui-
ni.

Johannes Käis (1885–1950) on olnud
kõige teenekamaid eestlasi nende hulgas,
kes on kujundanud õppimise ja õpetamisega
seotud hoiakuid ning arusaamisi. Eesti Vabariigi
alguskümnedel oli ta kooliuuenduse
juhtfiguur. Uuenemine tähendas tol-
lal ennekõike rahvusliku haridussüsteemi
loomist.

Küsimuse mõte on ka osutada, et
Käisi isikut on "Kooli—raamatus" napilt
tutvustatud – kas mitte liiga napilt? Tekstid
ise on loetavad ja kõnekad. Aga sissejuhatavat,
kontakti loovat teavet võinuks ikkagi rohkem
olla. Küll tuleb kiita mõtet avaldada liisana
kaks eri aegadest pärit Käisi—vas-

tast ründeteksti, esimene paremalt (Eesti Vabariigis), teine "vasakult" (Eesti NSV—s).

Aastaarvud 1921–1939 otse kutsuvad end
eksponeerima: "Eesti aja" kaks aastakümnet,
mis "kooli—raamatu" tegevusaeg ongi. Selles
ajavahemikus on kirjutatud need ligemale
poolsada teksti, mis kokku 400—leheküljelise
raamatu moodustavad (ühe väikese erandiga –
memuaarne tekst lk 358–363). Rahvusriik jõudis
ju kätte omajagu ootamatult. Oli vaja palju
ideerikkaid ja teojõudsaid inimesi – uuendajaid.
Olemas nad olid ja Johannes Käis oli üks nende
hulgast.

Käisi erialase tegevuse dünaamiline laad
tuleb juba biograafilises andmestikus
kujukalt esile, lugemisel seda enam. Erialastes
väljaannetes ilmunu kõrval ("Kasvatus", "Eesti
Kool", "Kooliuuenduslane") on arvukalt sõnavõtte,
mis on kunagi ilmunud päevalehtedes (Päevaleht,
Postimees, Vaba Maa jt).

Käisi tegevuse publitsistlik aspekt annab
"Kooli—raamatule" tänagi aktuaalsust. Tuleb
välja, et kui mitte muu, siis hariduse hinna üle
on Eestis alati eri meelt olnud.

Eesti rahva ülesehitamine

Mis see veel on? Ehitatakse riiki, aga
rahvast? Aga just niiviisi Johannes Käis 1928.
aastal kirjutas: "Pühitsetes kümnendat
vabaduspüha tahame tagasi vaadata sellele
tööle, mis on tehtud eesti rahva ülesehitamisel."

Olgu sõnastus harjumatu pealegi. Käisi
tegevus on siin hästi kokku võetud. "Kooli—
raamat" seda tegevust näitabki. Ei näe neis
tekstides midagi, mida vasakpoolsuseks
nimetama peaks. Vasakpoolsus oli süüdistus,
mille alusel Käis 1930. aastal Võru
Õpetajate Seminari juhataja kohalt vallandati
ja kool suleti. Küll tuletab Käisi lugemine
meelde, kui ohtlik on Eesti tingimustes
hariduspoliitika niisugune parempoolsus,
mis võrdsus-

tab hariduse saamise teiste jõukusest—
rikkusest sõltuvate privileegidega. Käis
kirjutab: "Eesti Vabariigi loomisel pandi
meie koolikorralduse aluseks demokraatlik
ühtluskooli põhimõte. Väikerahvale on see
põhimõte ülisuure tähtsusega. Meil ei võiks
kaduma minna ühtki vaimuandi, kui tahame
kindlustada iseseisvust oma rahvale
tulevikus" (lk 64). Hariduse ja koolisüsteemi
erilist tähendust väikerahva jaoks tuletab
Käis korduvalt meelde (vt lk 79).

Aga see on ju elementaarne? Mõistuse
vaatekohalt küll, praegu niisamuti nagu
kuuskümmend aastat tagasi. Kuid ammu
see oli, kui kõrghariduse tasuliseks
muutmine Eestis oli sama hästi kui
otsustatud – sissetulekute praeguse
taseme juures!?

Haridusprobleemid ei aegu, neid ei saa
karistamatult ignoreerida. Mõtlemine,
mis järgneb, kui ainult ükski põlvkond
korraliku hariduseta jääb (vt lk 12)?

ÜLO TONTS

EPL 1996, 17. XI